

รายการอ้างอิง

กฎหมายตราสามดวง. (5 เล่ม) (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2508), เล่ม 5.

กฎหมายศักดินาพลเรือนครั้งกรุงเก่า. (ฉบับตราสามดวง), สมุดไทยขาว, เลขที่ 22 คู่ 108, ประวัติได้มาจากกระทรวงมรชาร 31 พฤษภาคม 2467.

คู่มือการสอน การแต่งกายและการแต่งหน้า. วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร, เล่มปัจจุบัน (2539).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ . พระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482).

คำทรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "ประวัติเจ้าคุณพระประยุรวงศ์", ประชุมบทละครดึกดำบรรพ์. พิมพ์เป็นมิตร์พิไลในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าคุณพระประยุรวงศ์, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2486).

คำทรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "วินิจฉัยเรื่องเครื่องต้น", วารสารศิลปากร. ปีที่ 3 เล่มที่ 5, กุมภาพันธ์ 2493.

คำทรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "คำรำเครื่องต้นเครื่องทรงแต่โบราณ", วารสารศิลปากร. ปีที่ 7 เล่มที่ 4, กันยายน 2496.

คำทรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "ว่าด้วยเครื่องแต่งตัวละคร", ตำนานละครอิเหนา. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507).

ชนิก อู่โพธิ์, "เครื่องแต่งตัวโขนละคร", วารสารศิลปากร. ปีที่ 4 เล่มที่ 5, กุมภาพันธ์ 2494.

ชนิก อู่โพธิ์, ศิลปะละครว่า หรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย. (กรุงเทพ : โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตร, 2531).

นริศรานวัคคิงส์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. "ตำราเครื่องต้นเครื่องทรง
แต่โบราณ" วารสารศิลปากร. ปีที่ 7 เล่มที่ 3, สิงหาคม 2496.

นริศรานวัคคิงส์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. และ คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระ. (27 เล่ม, พระนคร : องค์การ
ค้าของครุสภา, 2504), เล่ม 24.

นริศรานวัคคิงส์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. และ พิไลยเสชา ศิษกุล,
หม่อมเจ้า. หม่อมเจ้าพิไลยเสชา ศิษกุล. พิมพ์เนื่องในวันประสูติครบ 6 รอบ -
8 สิงหาคม 2512, (พระนคร : โรงพิมพ์จักรินทร์การพิมพ์, 2512).

นราธิปประพันพงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ(ผู้แปล). จดหมายเหตุ ลา ลแบร์.
(2 เล่ม , พระนคร : องค์การค้ำของครุสภา, 2505), เล่ม 1.

บุญเหลือ เทพสุวรรณ, หม่อมหลวง. "ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นมาของละครไทยและการปรับปรุง",
นาฏศิลป์และดนตรีไทย. เอกสารวิชาการ หมายเลข 9 ของ สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปัญญา นิตยสุวรรณ. "กรรมวิธีในการสร้างหัวโขน", นิทรรศการหัวโขน. (กรมศิลปากร : โรง
พิมพ์การศาสนา, 2514).

ราชกิจจานเบกษา 5. (จ.ศ. 1240) : 315.

เสฐียรโกเศศ . "เครื่องประดับหัวสวมหัว" , วารสารศิลปากร. ปีที่ 1 เล่มที่ 3, มกราคม
2490.

อนมานราชชน, พระยา . และ นริศรานวัคคิงส์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา.
บันทึกเรื่องความทรงจำของพระยาอนมานราชชน. พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบ 100 ปี
พระยาอนมานราชชน, (5 เล่ม, กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2538),
เล่ม 2 . เล่ม 5.

อมร คุณานุกัษ์ (อหมพร สุนทรเวช), นาง. วังหลวง. (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา, 2526).

อารคา สุมิตร . ละครในของหลวงสมัยรัชกาลที่ ๒. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

สัมภาษณ์

- กลมบ้านเครื่อง "ไทยศิริ". สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2537.
 กลมบ้านเครื่อง "มาลีศิลป์". สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2537.
 กลมบ้านเครื่อง "สองศิลป์". สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2537.
 จักรพันธ์ โปษยกฤต. สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2538.
 จักรพันธ์ โปษยกฤต. สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2538.
 จำเรียง พรประคัม. สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2538.
 จำเรียง พรประคัม. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2538.
 นิตยา จามรมาน. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2538.
 ราชพ โพธิเวส. สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2538.
 สันันทา คฤหเดช. สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2588.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สารจาก "บททรงเครื่อง" ของบทละครพระราชนิพนธ์ 3 รัชกาล

ในการศึกษาเรื่องเครื่องแต่งตัวละครนั้น ข้อมูลที่สำคัญที่ใช้ทำการศึกษาลักษณะและองค์ประกอบต่างๆของเครื่องละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและตอนกลาง ส่วนหนึ่งได้มาจากสิ่งต่างๆที่กล่าวไว้ใน "บททรงเครื่อง" ของกลอนบทละครเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ทั้งในรัชกาลที่ 1 และในรัชกาลที่ 2 ที่ใช้เป็นบทสำหรับเล่น "ละครใน" ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 เรื่อง คือ อมรท รามเกียรติ์ และอิเหนา โดยเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์และอิเหนานั้น แต่ละเรื่องมีทั้งที่เป็นฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 นอกจากนี้ยังมีบททรงเครื่องในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 อีกด้วย

ส่วนกลอนบทละครที่ใช้เป็นบทสำหรับเล่น "ละครนอก" ที่มีบทที่กล่าวถึงเครื่องแต่งตัวของตัวละครด้วยนั้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ด้วยกันทั้งหมด แต่ในบางบทของบางเรื่องอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียง "บทแต่งตัว" เพราะมีรายละเอียดน้อยกว่าที่พบใน "บททรงเครื่อง" ของ "ละครใน" และส่วนมากจะเป็นการกล่าวถึงอย่างรวบรัดด้วย เป็นดังนี้ว่า

เรื่องไชยเชษฐ์	เช่น " ขวนกันอาบน้ำท่าแม่ "	จัดแจงแต่งตัวเจ็ดฉาย
	นุ่งยกหมตาคานาคราย	ฉับฉายไปเฝ้าพระภูมิ " ๑
หรือเรื่องมณีพิชัย	เช่น " อาบน้ำชำระสะสอย "	หวิมเกล้ามวยแล้วนุ่งผ้า
	มาขึ้นวอสุวรรณมิตินชา	ทั้งสี่เสนาก็นำไป " ๒

แต่เนื่องจาก "บททรงเครื่อง" และ "บทแต่งตัว" ในบทละครพระราชนิพนธ์ทั้ง 3 รัชกาลนั้น มีอยู่มากมายหลายบทด้วยกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงได้คัดเลือกและรวบรวม คำกลอนที่มีสาระ

๑,๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไชยเชษฐ์" และ "มณีพิชัย", บทละครนอก รวม 6 เรื่อง, ฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 284, 447.

ประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องเครื่องแต่งตัวละครในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นและตอนกลาง จากบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆดังต่อไปนี้

1. อมรท	รัชกาลที่ 1	มีบททรงเครื่องรวม	18 บท ^๓
2. รามเกียรติ์	" 1	" "	173 บท ^๔
3. รามเกียรติ์	" 2	" "	56 บท ^๕
4. รามเกียรติ์	" 6	" "	8 บท ^๖
5. อิเหนา	" 1	" "	19 บท ^๗
6. อิเหนา	" 2	" "	86 บท ^๘
7. บทละครนอก	" 2 (สังข์ทอง 2, สังข์ศิลป์ชัย 1, คาวี 6, รวม 9 บท)		^๘

^๓ บทละครเรื่องอมรท พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุวรรณ วิชัยศิษุ, (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, 2514).

^๔ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รวมเล่ม(4 เล่มใหญ่ จาก 106 เล่มสมุดไทย), (พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, 2494).

^๕ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2509).

^๖ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ชดเชกเบิกโรง พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระรามา-
ธิบดีศรีสุนทรมหาธีรราช พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร : องค์การค้าของครุสภา, 2504).

^๗ บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเพิ่ม ศราทธหัต, (พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2509).

^๘ บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ฉบับกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณตราจระ 2464, (พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2510).

^๘ บทละครนอกรวม 6 เรื่อง พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ฉบับหอพระสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508).

ใน "บททรงเครื่อง" และ "บทแต่งตัว" จากกลอนบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ ทั้ง 3 รัชกาลนี้ นอกเหนือจากการบรรยายความงามของเครื่องแต่งตัวละครแล้ว ยังมีเกดลึกลับ ความรู้เกี่ยวกับ "การสร้าง" และ "การแต่ง" ซึ่งสามารถแยกออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับท่าน "การสร้าง"

ที่มาของ "เครื่องแต่งตัวในเครื่อง" เช่น

"พระทรงมงกุฎแก้วแว้วฟ้า	<u>แต่งอย่างเทวาในสวรรค์"</u>	(อิเหนา	ร.1 น.199) *
"ทรงสคนธชาวิทพิเสาวคนธ์	<u>เครื่องต้นบรมจักรพรรดิ"</u>	(อมรท	ร.1 น.67)
"กรรเจียกจรจินคาคาเมือง	<u>ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ครบครัน"</u>	(อิเหนา	ร.2 น.804)

การปักวิธีต่างๆ เช่น

"หมี่ทับทิมพริ้มเพรา	สร้อยนามปักเนาไหมมัน"	(อิเหนา	ร.2 น.1130)
"ปรุงปนพุดหนุ่นผิวพัศกร์	สอดสนับเพลปักหักทองขวาง"	(อิเหนา	ร.2 น.442)
"เจียรระบาคตาคปักอย่างนอก	มะลิเลื้อยลอยคอกฉลโฉลา"	(อิเหนา	ร.2 น.595)
"ห้อยหน้าตาชนเชิงชลิม	ผ้าพิพย์ปักกรรองทองแสง"	(รามเกียรติ์	ร.2 น.212)

การใช้วัสดุชนิดต่างๆในการปัก เช่น

"อินทร์ชนาคแดงเป็นรักร้อย	ลอยเด่นเพชรพลอยงามระหง"	(อิเหนา	ร.1 น.54)
"พลางทรงเสื่อพันทองเพราพราย	ลวดลายจำหลักไหมเบญจพรรณ"	(อิเหนา	ร.1 น.169)
"ตาคปักเครื่องทองฉลององค์	บันเหนงจำหลักลงราชาวดี"	(อิเหนา	ร.1 น.199)
"พินางนงเข้มชาบเขียวทอง	หมคาคทองปักปักแมงทับถม"	(อิเหนา	ร.2 น.158)
"เจียรระบาคตาคปักทองแสง	ทับทรวงห้อยพลอยแดงคอราม"	(อิเหนา	ร.2 น.642)

* ชื่อเรื่อง สมัย และเลขหน้า ในวงเล็บ มาจากหนังสือบทละครเรื่องต่างๆ ตามที่ระบุไว้ในเชิงอรรถที่ ๓ ถึง ๕ ในหน้าที่ผ่านมา

- "ภษายกกระทงกลายชายกรวย ฉล่ององค์ปักด้วยเลื่อมแลพราว" (รามเกียรติ์ ร.2 น.530)
 "เจียรระบาทคาคคิตเงินคน ห้อยหน้าคาขนชายแครง" (รามเกียรติ์ ร.2 น.626)

ที่มาของวิธีปักแบบ "หักทองขวาง" เช่น

- "ฉล่ององค์ทรงข้าวเม็ดแยงขอ กร่องศอกหักทองขวางกว้างค้ง" (อิเหนา ร.2 น.1184)

การปักด้วยวิธีหักทองขวางในชิ้นส่วนต่างๆ เช่น

- "สอดใส่สนับเพลาภาษาทรง ฉล่ององค์อินทรชนหักทองขวาง" (อิเหนา ร.2 น.234)
 "ฉล่ององค์ทรงข้าวเม็ดแยงขอ กร่องศอกหักทองขวางกว้างค้ง" (อิเหนา ร.2 น.1184)
 "ปรุรงบนพคณหนนฉิวพัคร์ สอดสนับเพลาปักหักทองขวาง" (อิเหนา ร.2 น.442)
 "ภษายกทองทองแยง ชายแครงเครือปักหักทองขวาง" (รามเกียรติ์ ร.2 น.296)

การประกอบชิ้นส่วนของส่วนเครื่องนุ่งห่ม เช่น

- "สอดใส่สนับเพลาขาว คอดิตเชิงงอนงามสลาย" (รามเกียรติ์ ร.2 น.530)
 "ฉล่ององค์คิงอนพระกรศรีวิ ชายแครงแลงพริ้วกระทงขน" (รามเกียรติ์ ร.2 น.535)
 "ทรงภษายกแยงนาคิน ฉล่ององค์คิตอินทรชนเนา" (อิเหนา ร.2 น.595)

ลักษณะของสนับเพลา เช่น

- "สอดทรงสนับเพลาเชิงงอน เป็นมังกรวัดกระทงหัวค้งข่ม" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1273)
 "สนับเพลาเชิงงอนสามชั้น รายทับทิมคั่นสลัษษย์" (รามเกียรติ์ ร.1 น.204)

ลวดลายต่างๆที่ใช้กับสนับเพลา เช่น

(ลายรี้ว)

- "สอดทรงสนับเพลารี้วระยับ งอนปักปักแมงทับสลัษษย์" (รามเกียรติ์ ร.2 น.532)

(ลายนก)

- "สคนชัปรนปรุรงสามาลย์ สนับเพลาก่านกระทงกกลาย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1440)

- "พระสอดทรงสนับเพลาเชิงกระทง กระทงายกเครือราชปักษย์" (อิเหนา ร.1 น.43)

(ลายหงส์)

"สมุดไต่เครื่องต้นศตวรรษทรง สนับเพลาเครื่องหล่อลงกรณ" (อนุรท ร.1 น.4)

(ครุฑ ; สวรรณ)

"ทรงสนับประนมประสมมาลัย สนับเพลาเครื่องกำกระหนกครุฑ" (อนุรท ร.1 น.39)

"สนับเพลาเครื่องกำ สวรรณบิน ภษากรปทินรีว่า" (รวมเกียรติ ร.1 น.1279)

(นาค ; วาสกรี)

"สนับเพลาเป็นรูป นาคินทร์ ภษาทรงขงชาวบิณฑคางกัน" (อิเหนา ร.2 น.956)

"สนับเพลา เชิงรูปวาสกรี เจ็ดเศียรรายมหมักคอาหาร" (รวมเกียรติ ร.1 น.2027)

(ลายมังกร)

"สอคีใส่สนับเพลา เชิงงอน ปักเป็นมังกรขมสมท" (รวมเกียรติ ร.1 น.2602)

(ลายเหรา)

"สนับเพลา เชิงรูปเหรา ภษาพันคองทองยสถาน" (รวมเกียรติ ร.1 น.2179)

(ลายสิงห์)

"สอคีใส่สนับเพลา พันคาค ปักรูปสี่ราชชาคคุด" (อิเหนา ร.2 น.816)

(ลายสิงห์และหงส์)

"สอคีใส่สนับเพลา พันคาค ปักรูปสี่ราชเหมหงส์" (อิเหนา ร.2 น.113)

(ลายหงส์และนาค)

"สนับเพลา เครื่องงเป็นหงส์บิน เชิงรูปนาคินทร์เกี่ยวกับ" (รวมเกียรติ ร.1 น.2530)

(ลายครุฑและกนิมร)

"สนับเพลา เครื่องครุฑกระหัยบิน เชิงรูปกนิมกรายกร" (รวมเกียรติ ร.1 น.2802)

(ลายเทพนม)

"ใส่สนับเพลา ปักเทพนม ไหมถมทองทับสลับลาย" (อิเหนา ร.2 น.808)

(ลายของกระจก)

"สนับเพลา เชิงกรองของกระจก ภษากรปราชไกรสร" (รวมเกียรติ ร.1 น.2505)

(ลายกนก)

"สนับเพลา เชิงงอนซ้อนกระหนก ภษากรพันคองทองถม" (รวมเกียรติ ร.2 น.328)

ชนิดของผ้าที่ไซ่ง เช่น

" <u>ภาษาโกสยต่างสี</u> "	ยกเครือเจ็ดคลักระหนกหงส์"	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1236)
" <u>สนับเพลาเป็นรูปนาคา</u> "	นง <u>ผ้าทองขำเครือวัลย์</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1339)
" <u>สนับเพลาگانแนวเชิงงอน</u> "	<u>อหมพรภาษาพื้นแดง</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1402)
" <u>นงตาน้อย่างนอกคอกใหม่</u> "	หมรีวทองของไม้ <u>พื้นม่วง</u> "	(อิเหนา ร.2 น.601)
" <u>สอกลีสนับเพลาอย่างดี</u> "	ภาษาทรงนง <u>ห้อยสีต่างกัน</u> "	(อิเหนา ร.2 น.1111)
" <u>ภาษาสุวรรณชั้นนอก</u> "	<u>พื้นม่วงดวงดอกระกำใหม่</u> "	(อิเหนา ร.2 น.507)
" <u>นงผ้าไหมพัดคณคอง</u> "	หมสไบกรองทอง <u>เจ็ดฉัน</u> "	(ลาวี ร.2 น.572)
" <u>นงผ้ายกทองทองขำ</u> "	คาค <u>เข็มขัดทองคำชมพู</u> "	(สังข์ศิลป์ชัย ร.2 น.685)

ผ้าถุงชนิดเขียนลาย เช่น

" <u>ทรงทิวณิตเครือลดา</u> "	<u>ก้านลายเลขาเขียนทอง</u> "	(อภรท ร.1 น.79)
" <u>ทรงภาษาพื้นขาวเขียนสุวรรณ</u> "	กรวย <u>เชิงสามชั้นบรรจุใจ</u> "	(อิเหนา ร.2 น.53)
" <u>ใส่สนับเพลาทรงภาษา</u> "	งาม <u>วิจิตรรจนาระบายสี</u> "	(อิเหนา ร.2 น.348)
" <u>สี่ซึ้งวาคิ้วขำคม</u> "	<u>ทรงภาษาเทพระนมเขียนลาย</u> "	(อิเหนา ร.2 น.1130)
" <u>ทรงภาษาเนื้อคี่สีเสวก</u> "	<u>เขียนลายทองเทศฉลฉลา</u> "	(รามเกียรติ์ ร.2 น.528)

ลายผ้าแบบต่างๆ เช่น

" <u>พระทรงสนับเพลากระหนกงอน</u> "	<u>ภาษาเชิงมังกรเลนสมทร</u>	
นาง <u>ทรงภณิตเครือครท</u>	<u>แยงยุครูปว่าสกริกราย</u> "	(อภรท ร.1 น.25)
" <u>ทรงภาษาพื้นม่วงดวงดอกล</u> "	<u>รูปเทพนมกอนรสิงห์</u> "	(อิเหนา ร.2 น.453)
" <u>ภาษาคอมรินทร์ทรง</u> "	<u>เครือหงส์คียบขอเกสร</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1256)
" <u>ภาษาพื้นม่วงเครือมาศ</u> "	เป็น <u>รูปนาคราชเจ็ดเศียร</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1282)
" <u>ภาษาพื้นเขียวเครือวตะคลิ</u> "	<u>เชิงกระหนกนาศิกินนรกลาย</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2421)
" <u>ภาษาพื้นทองเทวศรี</u> "	<u>แยงรูปกนิรทรงเครืออง</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2451)
" <u>ภาษาองค์ละอย่างต่างสี</u> "	<u>เครือวตะคลิรายรูปเทพคร</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2506)

"พระเชษฐาภษาพันทอง	<u>ลายทองรปราชไกรสร</u>	
พระอนุชาพันมวงอรชร	ล่อย <u>ลายมังกรสุวรรณวาม</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2802)
"พระอมาโหสีคาโฉมยง	ทรง <u>ผ้าเครือแยงมังกร</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2880)

ลายฉ่ายก เช่น

" <u>ภษาทองประสานกานกระหนก</u>	<u>แยงยกลายรวงควงอร่าม</u> "	(อุทรท ร.1 น.130)
" <u>สนับเพลาภษาตางสี</u>	ทวศรี <u>แยงยกกระหนกกาน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2361)
" <u>ทรงภษาทิพยตางสี</u>	<u>แยงยกทวศรีทองคัน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2376)
" <u>ภษายกกระหนกลายชายกรวย</u>	ฉลององคัมภีค้าย <u>เลื่อมแลพราว</u> "	(รามเกียรติ์ ร.2 น.530)
" <u>ทรงภษาแยงยกเทพนม</u>	นางสนม <u>โจจจักระหวัดชาย</u> "	(รามเกียรติ์ ร.2 น.532)
" <u>ภษายกทองทองพัน</u>	กรวย <u>เชิงสามชั้นเจ็ดฉาย</u> "	(รามเกียรติ์ ร.2 น.279)
" <u>ภษายกแยงครุฑขงค</u>	ฉลององคอินทร <u>ขนงอนงาม</u> "	(อิเหนา ร.2 น.113)
" <u>ภษายกอยางนอกคอกกลาง</u>	ไววางหางหงส์ <u>หอยชายแครง</u> "	(อิเหนา ร.2 น.442)
" <u>ภษายกพันแดงแยงครุฑ</u>	<u>ทรงข้าวบิณฑ์ลายมขมาบาน</u> "	(อิเหนา ร.2 น.816)
" <u>นงฉ่ายกอยางตางกัน</u>	<u>ขอชั้นเชิงลายกานแยง</u> "	(สังข์ทอง ร.2 น.99)
" <u>เสกขี้ผึ้งสีปากพลางหางวาคควี</u>	<u>นงฉ่ายกรวีมีราคา</u> "	(คาวี ร.2 น.549)

ลายของชายไทวชายแครง เช่น

(ที่มีลวดลายเดียวกัน)

" <u>ชายแครงชายไทวสุวรรณวาม</u>	<u>กระหนกเปลวองงามวิเชียรฉาย</u> "	(อุทรท ร.1 น.68)
" <u>ชายไทวชายแครงกระหนกหงส์</u>	ฉลององค <u>เกราะแก้วคัน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1093)
" <u>ชายไทวชายแครงจัหลักลาย</u>	<u>เป็นนาคกลายล่อยเลนชลาลัย</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1293)
" <u>ชายไทวชายแครงเครือชค</u>	ล่อยคววมรกค <u>ทับทิมคัน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2401)
" <u>ภษาพันทองทองแยง</u>	<u>ชายไทวชายแครงควงกคัน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2530)
" <u>ชายไทวชายแครงเครือครุฑ</u>	ฉลององค <u>ทองมุดนายน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2914)

(ที่มีลวดลายตางกัน)

" <u>ชายแครงเครือหงส์องการ</u>	<u>ชายไทวลายกานกระหนกกลาย</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.202)
--------------------------------	---------------------------------	--------------------------

- "ชายไหวก้านชดเควี่สรวรณ ชายแครงคั่นจำหลักลาย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2376)
 "ชายแครงเควี่อรุณาคพัน ชายไหวกคั่นพริ้งพราย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2766)

ลักษณะของชายไหว เช่น

- "ค่างทรงชายไหวปลายสะบัด ชายแครงนพรัตน์สลักคั่น" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2464)
 "ห้อยหน้าชาโม่โม่หมักคัก ชายไหวปลายสะบัดออกทั้งสอง" (อิเหนา ร.2 น.1071)

ลักษณะของชายแครง (ห้อยหน้า) เช่น

- "ห้อยหน้าลายทองแสงแพรบาง เจียรระบาคนอกอย่างกระสันพัน" (อิเหนา ร.2 น.234)
 "ห้อยหน้าผ้าค่าควี่มะปราง ฉลององค์งามละอย่างต่างพับ" (รามเกียรติ์ ร.2 น.296)
 "ห้อยหน้าผ้าค่าคปิตก ชายแครงเควี่อกระหนกกระหนาบลาย" (รามเกียรติ์ ร.2 น.606)

ลวดลายของเจียรระบาค เช่น

- "สอคี่ใส่ฉลองพระองค์คาค เจียรระบาคคอกรักมีทองแสง" (อิเหนา ร.2 น.988)

ลักษณะของตัวเสื้อ เช่น

- "ฉลององค์ทรงประพาสพระกรน้อย สอคี่ร้อยสังวาลสามสาย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.854)
 "สอคี่ฉลองพระองค์พระกรน้อย เกราะพลอยมรกตฉานฉาย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2333)
 "สอคี่ฉลององค์ทรงประพาส พันคาคลายดวงเควี่แยง" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2585)

ลวดลายของตัวเสื้อ เช่น

- "ชายไหวชายแครงชมพู ฉลององค์แยงคกีนรว่า" (อมรท ร.1 น.39)
 "ฉลององค์เควี่มาศสังเวียนกรอง สังวาลไพทรยรองทับทรวง" (อมรท ร.1 น.79)
 "ชายไหวชายแครงอลงการ ฉลององค์ทองประสานดวงลอย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.879)
 "ฉลององค์คาคปักเป็นรักร้อย ร้อยเรียบเพชรพลอยเหลือองอราม" (อิเหนา ร.1 น.14)
 "ทรงญาแยงยกกระหนกกระหนาบ ฉลององค์เข้มขาบคคกริช" (อิเหนา ร.2 น.313)
 "ไว้หางวางกลีบจีบจง ฉลององค์เข้มขาบวิหทอง" (อิเหนา ร.2 น.1071)

" <u>บั้นเหนงลงยาราคาแพง</u>	<u>ฉลององค์ก้านแยงคืดเลื่อมลาย"</u>	(อิเหนา ร.2 น.1118)
" <u>สอดทรงฉลององค์พุ่มม่วง</u>	<u>คอกควงสกลีไม่มีสอง"</u>	(อิเหนา ร.2 น.1194)
" <u>ภษาแยงกระหนกยกพื้นทอง</u>	<u>ฉลององค์ลายทองสลัปคน"</u>	(รามเกียรติ์ ร.2 น.626)

ชนิดของผ้าที่ไ้ทำตัวเสื้อ เช่น

" <u>ชายไหวชายแครงเครือมาศ</u>	<u>ฉลององค์พื้นตาดสังเวียนคั้น"</u>	(รามเกียรติ์ ร.1 น.1069)
" <u>ชายไหวชายแครงเครือมณี</u>	<u>ฉลององค์กำมะหยี่ควงลอย"</u>	(รามเกียรติ์ ร.1 น.2807)
" <u>โหมคเทศวิ้วทองฉลององค์</u>	<u>กระสันทรงเจียรระบาคคาคทับ"</u>	(อิเหนา ร.2 น.96)
" <u>ฉลององค์โหมคม่วงควงระยับ</u>	<u>เจียรระบาคคาคทับสลัปสี"</u>	(อิเหนา ร.2 น.277)
" <u>อัครลัศลายทองฉลององค์</u>	<u>บั้นเหนงลงยาราชาวดี"</u>	(อิเหนา ร.2 น.896)

ลักษณะของอินทรชุน เช่น

" <u>ฉลององค์อินทรชุนสะบัคคค</u>	<u>คมประดับมรกตจรณา"</u>	(อิเหนา ร.2 น.96)
" <u>ภษายกแยงครพทชงค</u>	<u>ฉลององค์อินทรชุนงามอน"</u>	(อิเหนา ร.2 น.113)
" <u>คางใส่ฉลององค์คองกรม</u>	<u>อินทรชุนงามอนสะบัคปลาย"</u>	(อิเหนา ร.2 น.428)
" <u>ผ้าพิพชลิปสุวรรณมบรรจ</u>	<u>ฉลององค์อินทรชุนกระหนกอน"</u>	(รามเกียรติ์ ร.2 น.408)

ลวดลายของอินทรชุน เช่น

" <u>อินทรชุนชรวงควงพลาบ</u>	<u>ทับทรวงแว้ววตามทิส"</u>	(อิเหนา ร.1 น.14)
" <u>สนององค์วิ้วทองเพริศพราย</u>	<u>คาคแลงคาวกระจายอินทรชุน"</u>	(อิเหนา ร.1 น.49)
" <u>อินทรชุนคาคแลงเป็นรักร้อย</u>	<u>ลอยเคนเพชรพลอยงามระหง"</u>	(อิเหนา ร.1 น.54)

สไบชนิดต่างๆ เช่น

" <u>มบรรจทรงภษาสีเศวค</u>	<u>สไบปักทองเทศพื้นขาว"</u>	(อิเหนา ร.2 น.150)
" <u>สไบกรองทองแลงแสงระยับ</u>	<u>คามประดับสร้อยนวมสวมิไล"</u>	(อิเหนา ร.2 น.206)
" <u>ทรงภษาแยงกระหนกยกทอง</u>	<u>สไบคาคครยกรองทั้งสองชาย"</u>	(อิเหนา ร.2 น.227)
" <u>เข็มขัดรัดคองคทรงสะพัก</u>	<u>คาคปักปักแมงทับสลัปใหม่"</u>	(อิเหนา ร.2 น.737)

"นงนุช คําเมืองเครื่องใหม่ หมสไปยบัวคคมสัน" (อิเหนา ร.2 น.1202)

ชนิดของกรองคอ เช่น

"สร้อยนวมเนาวรัตนใบพิศราย คาบประดับเพทายสายลงยา" (อิเหนา ร.2 น.228)
 "หมสัททิมพริ้มเพรา สร้อยนวมปักเนาไหมมัน" (อิเหนา ร.2 น.1130)
 "ฉลององค์ทรงชวามิณฑิแยงขอ กรองคอหักทองขวางวงคัง" (อิเหนา ร.2 น.1184)

ชนิดของเครื่องประดับศีรษะ เช่น

(พระ)

"กรรเจียกแก้วแพรวพรายทั้งซ้ายขวา ทรงชฎาห้ายอดสอดสะคัง" (อิเหนา ร.2 น.53)
 "คาบสุวรรณพินโพกเกศ แต่งอย่างโจรบ้านจเหรีจ" (อิเหนา ร.2 น.595)
 "ทางองค์ทรงมหาชฎา กรรเจียกจรซ้ายขวาณฑลทอง" (อิเหนา ร.2 น.1041)
 "ทรงชฎาเคินหนกณฑลหัด กรรเจียกจรอนสะบักคอกไม้ไหว" (อิเหนา ร.2 น.1071)
 "พระอนชาชาดูไชยไสชฎา พระหริวงษ์ทรงมหามงกุฏ" (รามเกียรติ์ ร.2 น.143)
 "สวมไสชฎามหากิน ห้อยอมะประทีนกลืนสัง" (รามเกียรติ์ ร.2 น.232)
 "สอดทรงชวามรงค์เรือนครุฑ มงกุฎเพชรประดับสำหรับภักษิรีย" (รามเกียรติ์ ร.2 น.279)

(นาง)

"กระหมวกมนโมลีอำไพ สวมไสเกี่ยวแก้วอลงกรณ"
ปักจตุรรมณิกดาหาร แซมสุวรรณกสมาลัยเกสร" (อุณรุท ร.1 น.147)
 "นางทรงทองกรชวามรงค์ ศิโรเพชญ์บรรจงเจดณาย" (อุณรุท ร.1 น.408)
 "ทรงรอบขอบพัศตร์จำหลักกลาย กระจิงรายรัศมัยบรรจงเกลา" (อิเหนา ร.1 น.89)
 "นางทรงมงกุฎพระขุบริ พระน่องไสเกี่ยวมณีกรอบหน้า" (อิเหนา ร.2 น.114)
 "หวีเกศกันโรไสกรอบหน้า จรจินคาแววับประดับเนือง
กณฑลห้อยพลอยเพชรคําเมือง อรามเรื่องรุ่งรวงตั้งดวงดาว" (อิเหนา ร.2 น.150)
 "ก้นกวดกระหมวกมนเมาศี เกี่ยวราชาคิคอกกล่าววน
กรอบพัศตร์จำหลักกลายก้น ห้อยอมะประกันหอมหวาน" (อิเหนา ร.2 น.554)

"ต่างทรงข้ามรงค์มีค่า มเหล็กับพระบศรีนั้น	ทรง <u>มงกุฎ</u> ญาเจ็ดฉัน ทรง <u>ศิโรเพศอันรจี</u> "	(อิเหนา ร.2 น.1034)
"ข้ามรงค์วังเตนแหวนนอก	<u>ศิโรเพศมีคอกไม้ไหว</u> "	(อิเหนา ร.2 น.1130)
"อรทัยใส่ <u>รักเกล้า</u> ชมพท	พระ <u>ลกทรงมงกุฎแก้ว</u> มี"	(รามเกียรติ์ ร.2 น.679)

เครื่องประดับกายชนิดต่างๆ เช่น

(ทับทรวง)

" <u>ทับทรวงควงกัณฑ์</u> คอกซอน	ทองกร <u>แก้ว</u> มีเจียรไน"	(อิเหนา ร.2 น.113)
" <u>สังเพชรพรพร</u> รายลายกัณฑ์	ห้อย <u>อมะ</u> ปะกัน <u>พวง</u> พู่"	(อิเหนา ร.2 น.206)

(สุวรรณกัญชรอก)

" <u>สองสีกัญชรอกคอก</u> ไม้ซอน	รัก <u>องค์</u> มี <u>อวอน</u> กัณฑ์ควง"	(อิเหนา ร.1 น.15)
" <u>สุวรรณกัญชรอกคอก</u> ควงเพชร	เพชร <u>เพ็ญ</u> เรื่อง <u>เค็ด</u> ไม้ <u>เทียม</u> สอง"	(อิเหนา ร.1 น.50)
" <u>สุวรรณกัญชรอกคอก</u> ไม้พวง	พวง <u>พู่</u> จับ <u>ชวง</u> ทองกร"	(อิเหนา ร.1 น.54)

(เข็มขัด)

" <u>สองสีกัญชรอกคอก</u> ไม้ซอน	<u>รักองค์</u> มี <u>อวอน</u> กัณฑ์ควง"	(อิเหนา ร.1 น.15)
" <u>รักพระองค์</u> เพชร <u>เพริศ</u> เลิศอินทร์	เลิศ <u>แล้ว</u> เป็น <u>กิน</u> ริน <u>รา</u> "	(อิเหนา ร.1 น.50)
" <u>รักพระองค์</u> ประจำ <u>ยาม</u> งามพราย	พราย <u>เพริศ</u> เป็น <u>นาราย</u> ทรง <u>สิน</u> ทร์"	(อิเหนา ร.1 น.54)
" <u>ห้อยหน้า</u> ผ้า <u>พิชัย</u> ลิมสุวรรณ	<u>รักพระองค์</u> ทรง <u>กระ</u> สัน <u>เป็น</u> ลาย <u>สอง</u> "	(อิเหนา ร.2 น.1170)

(หัวเข็มขัด)

" <u>คาด</u> ปัก <u>เครื่อง</u> ทอง <u>ฉลอง</u> องค์	<u>บัน</u> แห่ง <u>จำ</u> หลัก <u>ง</u> ราช <u>วดี</u> "	(อิเหนา ร.1 น.199)
" <u>อัคร</u> ลั <u>ค</u> ลาย <u>ทอง</u> ฉลอง <u>องค์</u>	<u>บัน</u> แห่ง <u>สง</u> ยาร <u>ราช</u> วดี"	(อิเหนา ร.2 น.896)
" <u>ทับ</u> อร <u>า</u> พา <u>น</u> รัก <u>ตรี</u> ส <u>ตรี</u> จ	<u>บัน</u> แห่ง <u>เพชร</u> เรือน <u>ฉล</u> ปร <u>ไ</u> รง"	(รามเกียรติ์ ร.2 น.328)

(คาบทิศ : พระ, นาง)

" <u>คาบ</u> ทิศ <u>ทับ</u> ทรวง <u>จำ</u> หลัก <u>ลาย</u>	สัง <u>วาล</u> แก้ว <u>สาม</u> สาย <u>ชิง</u> ควง"	(รามเกียรติ์ ร.1 น.656)
" <u>นาง</u> ทรง <u>คาบ</u> เพ็ <u>ชร</u> สี <u>ง</u> แก้ว	แล้ว <u>ใส่</u> สร้อย <u>ขับ</u> ประดับ <u>กัน</u> "	(รามเกียรติ์ ร.1 น.405)

(สร้อย)

- "สังวาลวรรณคั่นจินตาคคนลอย ทรงสร้อยอย่างนอกคอกสำควน" (รามเกียรติ์ ร.2 น.230)
 "สังวาลวรรณเพื่องห้อยสร้อยมะยม ค่ายประดับคอกกลมมยาแดง" (รามเกียรติ์ ร.2 น.583)
 "บ้างสอดแหวนรังแตนเพชรเจียรระโน สวมกำไลสร้อยลกลมะยม" (อิเหนา ร.2 น.801)
 "สร้อยสนสังวาลวรรณคั่นคาง รังรวงขำรงค์เรือนครท" (สังข์ทอง ร.2 น.200)

(แหวน : พระนาง)

- "สอดใสร้อยขำรงค์เรือนครท ทรงมงกุฎห้อยพวงมยุรา" (อิเหนา ร.2 น.41)
 "ขำรงค์เรือนรปูนาคี ทรงมงกุฎพระบศริศรัตรีจ" (อิเหนา ร.2 น.158)
 "บ้างสอดแหวนรังแตนเพชรเจียรระโน สวมกำไลสร้อยลกลมะยม" (อิเหนา ร.2 น.801)
 "ใสร้อยแหวนเพชรเม็ดแดงหัวแมงปอ เขามาคองหาซึ่งยังไม่ชาย" (คาวี ร.2 น.550)
 "ขำรงค์เรือนปรณญา ทรงพระชฎามหากษิน" (รามเกียรติ์ ร.2 น.536)

(เครื่องประดับลงยา)

- "ขำรงค์ลงยาประดับเพชร แดงละเมียดยอคใหญ่เท่าบัวออน" (อิเหนา ร.2 น.96)
 "กำไลลงยาราชาวดี มั่งมีไคมาแต่คายาย" (คาวี ร.2 น.550)
 "บานพับประดับพระพาทา ประหวงสำลงยาโมราคั่น" (อิเหนา ร.2 น.554)
 "ห้อยหน้าชาโมะครยแครง บันเหนงมยาแดงประดับเพชร" (อิเหนา ร.2 น.664)
 "ตามทีศลมยาราชาวดี หับทรงควงมณีเนาวรัตน์" (อิเหนา ร.2 น.706)
 "คาคเข็มชัศวีครอบเอวกลม ใสร้อยหน้ามราชาวดี" (อิเหนา ร.2 น.801)

ชนิดของดอกไม้ที่ใช้ทำอระ

เช่น

- "ห้อยอระต้นหยงสงกลินพั่ง กมกริชเรื่องรุ่งฤทธิรอน" (อิเหนา ร.2 น.454)
 "ทรงห้อยสร้อยสนจำปา เหน็บกริชเทวาแลวคลาโคล" (อิเหนา ร.2 น.615)
 "ห้อยอระบนหงาปะกั้น แลวจจรัญญาเกยกฤษ" (อิเหนา ร.2 น.767)
 "ห้อยอระบนหงาจำปาสค เหน็บกริชคมกรคไม่มีสอง" (อิเหนา ร.2 น.999)
 "ขำรงค์เรือนเกล็ดเพชรพรายพรณ ห้อยอระมะลิวันพระกรรณชวา" (รามเกียรติ์ ร.2 น.331)
 "ห้อยอระคอกควงพวงพิกล สะพักศรวีรณจักรวาท" (รามเกียรติ์ ร.2 น.554)

ความรู้เกี่ยวกับคำ "การแต่ง"

การนงสนับเพลา เช่น

- "พระฉายตั้งคั่นดวงส่องเงา สอดใส่สนับเพลาเพราผจง" (อิเหนา ร.2 น.41)
 "สอดทรวงสนับเพลาชาวขจิต เชิงงอนชาวลิตปลายสะบัด" (อนรรท ร.1 น.67)

การนงผ้าพอก เช่น

- "สนับเพลา เชิงงอนซ่อนสามชั้น ผ้าพอกทองพันอำไพ
ภาษาสุวรรณชั้นนอก พันม่วงควงคอกกระทำใหม่" (อิเหนา ร.2 น.507)

การนงผ้าของพระและนาง เช่น

(พระ)

- "ทรวงชายกแยงเพนม นางสนมโจงจัดกระหวัดชาย" (รามเกียรติ์ ร.2 น.532)
 "โหมพัตถ์พันยาวชาวกว้าง ประจงจับกลีบวางหางหงส์" (รามเกียรติ์ ร.2 น.475)

(นาง)

- "ภาษาสำหรับทรวงบรรจงจับ จัดกลีบกรีกกรายปลายพระหัตถ์" (รามเกียรติ์ ร.2 น.636)
 "พระชนนีนงผ้าจีบประจง สไบทรวงคาดมัทิกแมงหับ" (รามเกียรติ์ ร.2 น.679)

การนงผ้าแบบจีบโจงลอยชายของพระ เช่น

- "แล้วทรวงภาษาเลื้อยชาย อบะประศคนชกรายกลืนส่ง
พระกรกรายกริชฤทธิรงค์ จับชายบรรจงคลาไคล" (อิเหนา ร.1 น.98)
 "ทรวงภาษานอกอย่างวางชาย บันเหนงเพชรพรรณรายพรายตา" (อิเหนา ร.2 น.194)
 "นงนอกอย่างวางชายกรายกรีกวิม สีหัทิมคล้องคอปอพระทัย" (คารวิ ร.2 น.521)

การใส่เสื้อ เช่น

(ชั้นใน, ชั้นนอก)

- "พระสอดทรวงสนับเพลาเพราผจง ฉลององค์ชั้นในใส่กันเทื่อ
ชั้นนอกคอกกระจายลายเครือ เรียกว่าเสื้อทรวงประพาสคาคมัทิกกรอง" (อิเหนา ร.2 น.1170)

(เลือกวม)

"ฉล่ององค์สอดสวมนมใน ให้กายใหญ่เท่าท้าวจรกา" (อิเหนา ร.2 น.507)

(การใส่เสื้อสีตามวัน : สีม่วง)

"ภษายกพื้นคำอำไพ สอดใส่ฉล่ององค์ทรงวันเสาร์" (อิเหนา ร.2 น.276)

(การใส่เสื้อรักรบ)

"ฉล่ององค์ทรงกระสันอินทรีย์ ซึ่งพวงพีให้เห็นเป็นชวคทรง" (อิเหนา ร.2 น.348)

การคิดอินทร์ชุน เช่น

"อินทร์ชุนคิดค้นพระพาทา ริ้วทองมัทธลาปลายแขน" (อิเหนา ร.2 น.352)

การคาดเจียรระบาค เช่น

"เจียรระบาคคาดเอวพันม่วง สายหน่วงผูกมัดขัดมัน" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1339)

"ฉล่ององค์ทรงเกราะแก้ววิเชียร เจียรระบาคคาดเนียนกระเสียนกาย" (รามเกียรติ์ ร.2 น.257)

"ฉล่ององค์ไหมคมวงควงระยับ เจียรระบาคคาดทับสลับสี" (อิเหนา ร.2 น.277)

การผูกชายไหวชายแครง เช่น

"ภษาอย่างนอกคอกกลาง ไว้วางหางหงส์ห้อยชายแครง" (อิเหนา ร.2 น.442)

"ตางทรงชายไหวปลายสะบัด ชายแครงนพรัตน์สลับคัน" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2464)

การหม่มผ้าสไบ 2 ชั้น เช่น

"หม่มซิบในเนื้อสีทับทิม คาดปากหน้าริมเจ็ดฉัน" (อิเหนา ร.2 น.651)

"นงคาน้อย่างนอกคอกไหม หม่มริ้วทองช่องไผ่พันม่วง

สอดสีซิบในหงอนไถ่ควง ที่ทวงไว้วางเหมือนนางใน" (อิเหนา ร.2 น.601)

"ภษายกแยงแพลงพลัว หม่มริ้วทองทับซิบใน" (อิเหนา ร.2 น.46)

การใช้สี่ตัวกัน เช่น

- "ภาษาทรงนั่งหยี่สี่จำปา สไบม่วงควงขวาจินเจา" (อิเหนา ร.2 น.1159)
 "ฉักพักครันวลละอองคังทองทา ทรงภาษาพันแดงแยงคอกกลอย
หมสไบน้ำเงินงามก สี่ศคเลื่อมสลับจับแสงสร้อย" (อิเหนา ร.2 น.1177)

การใส่กรองคอ เช่น

(กรองคอ : พระ)

"ผ้าทิพย์ชายแดงแสงระยับ กรองคอชอนสลับทับอังสา" (รามเกียรติ์ ร.2 น.690)

(สร้อยงาม : นาง)

"สร้อยงามสวมพระศออรทัย แล้วสอดใส่มงกุฎพระบศรี" (อิเหนา ร.2 น.1202)

"หมสไบคาดทองรองขับ สร้อยงามสวมทับพระอังสา" (รามเกียรติ์ ร.2 น.636)

การใส่เครื่องประดับต่างๆ เช่น

(การใส่กำไล)

"กำไลสวมกำคังงาม ใส่แหวนเพชรวาววามครามสอดทับ" (สังข์ทอง ร.2 น.99)

"ทองกร เกาะชมพูนท ประดับขราคันน้ำเหลือง" (อิเหนา ร.2 น.595)

"ทรงสังวาลบานพับประดับเพชร ทองกรข้างละเจ็ดประดับมณี" (อิเหนา ร.2 น.998)

"พานุรัตรายพลอยลอยเม็ค ทองกรชอนเจ็ดเส้นทรง" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1193)

(การใส่สุวรรณกัณฐ์รูปก)

"สุวรรณกัณฐ์รูปกทับรับทรง สังวาลวรรณยรยงทับหิมพราย" (อิเหนา ร.1 น.58)

(การใส่สังวาล)

"ชายแดงชายไหวปลายสะบัด สังวาลวรรณเนาวรัตน์สามสาย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2243)

"ตามทิศทับทรวงจำหลักลาย สังวาลเพชรเจ็ดสายพานุรัต" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2333)

การสวมมงกุฎ เช่น

(การหนน)

"ชามรงค์เรือนเก็จเพชรแพรว มงกุฎแก้วใส่สวมงามหนน" (รามเกียรติ์ ร.2 น.554)

"ข้ามรงค์มีหิมราชผาคณค มังกุหนนวมสวมเศียรเกล้า" (รามเกียรติ์ ร.2 น.475)

(การปรับกรรเจียก)

"ข้ามรงค์เพชรแพรวแวววิม กรรเจียกปรับรับทรงมังกุ" (อิเหนา ร.2 น.38)

(การใช้สายรัดคาง)

"ทองกรฝังพลอยพร้อยเพราคา ทรงชฎาห้ายอกสอดสายรัด" (อิเหนา ร.2 น.1170)

"ทรงมหามังกุภกษทลทอง กรรเจียกทั้งสองสายกระสัน" (อิเหนา ร.2 น.1119)

"ทรงชฎาลวนแควแพรวพราย สอดสายรัดคางผูกกระสัน" (อิเหนา ร.2 น.896)

"ทรงมังกุเก็จเพชรกระจ่าง ผูกสายรัดคางจนหนานิว" (สังข์ศิลป์ชัย ร.2 น.685)

การใส่แหวน เช่น

"ข้ามรงค์ทรงสอดนิ้วพระหัตถ์ เพชรรัตนพรณรายทั้งซ้ายขวา" (อิเหนา ร.2 น.150)

การห้อยอมะ เช่น

"ข้ามรงค์เรือนเกล็ดเพชรพรายพรณ ห้อยอมะมะลิวันพระกรรณขวา" (รามเกียรติ์ ร.2 น.331)

การสวมรองเท้า เช่น

"สอดทรงรองพระบาทเชิงงอน งอนงามบวรเลขา" (อิเหนา ร.1 น.55)

"อบะบหงาห้อยร้อยกรอง สอดฉลองพระบาทหยาดรา" (อิเหนา ร.2 น.623)

"เรียกหาซาไทยยังมี ใส่เกือกกำมะหยี่หัททองขวาง" (คาวี ร.2 น.550)

การแต่งตัวของตัวละครที่แตกต่างจากปัจจุบัน

การใส่เสื้อเกราะ (กัญจการา : ที่มีเฉพาะในอิเหนา ร.1 เท่านั้น) เช่น

"สนององครีวทองเพริศพราย คาดแลงคาวกระจายอินทร์ฐน

แล้วทรงกัญจการาราม อร่ามเรืองวิไลใครจะค" (อิเหนา ร.1 น.50)

"สะพักสี่โขมพักถอลงกรณ อลงกตบวร สนององค์
 อินทร์ขุนตาดแลงเป็นรักร้อย ลอยเคนเพชรพลอยงามระหง
 กัญจการา เลิศเพริศทรง ทรงพิศบวรจอรามเรือง" (อิเหนา ร.1 น.55)

การใช้เครื่องประดับศีรษะ เช่น ริศาทัง 7 ของนางมณฑาในสมัย ร.2 ไม่
 ได้ใช้ "รัดเกล้า" อย่างที่แต่งกันอยู่ในปัจจุบัน แต่เกล้ามวยแล้วใส่ "กระบังหน้า" ดังบทที่มีว่า

" เมื่อนั้น นวลนางมณฑาเสนาหา
 จึงพาทั้ง เจ๊กชิดา ไปสระสรงคงควาวรี
 แต่งตัวตั้งใจจะให้งาม ขมิ้นใส่ส้มมะขามชัคคี
 แล้วอามน้ำชำระอินทรีย์ ทาแป้งสารภีรินรวย
 กระจกตั้งคั่นของสองเงา นีวพรรณผมเผ่างามสลวย
 ใสน้ำมันกันกวคชวมคววย ผัดหน้าควยแป้งฉวนเป็นนวลแดง
 นั่งน่ายกอย่างต่างกัน ขอขึ้นเชิงลายกานแยง
 สไบหน้าเจียระปกคตาคทองแดง เข็มชัคสายลายแทงประจำยาม
 สร้อยนวมสวมสอดสังวาลวรรณ คามกตันเรื่องรองทองอราม
 กำไลสวมเก้าคดงาม ใส่แหวนเพชรวาววามครามสอดขับ
 ทรงกรอมพักศรพรรณรายพรายแพรว กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ
 ใส่คัมห้อยพลอยระยับ ครั้นเสริจสรพขึ้นเข้าท้าวไท" (สังข์ทอง ร.2 น.99)

การใช้สีของเครื่องนุ่งห่ม ที่ไม่กำหนดตายตัว อย่างที่แต่งกันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

— พระรามนุ่งผ้าสีเขียว พระลักษมณ์นุ่งผ้าสีแดง นางสีดานุ่งผ้าสีม่วง เช่น

"พระทริภักข์กับพระลักษมณ์สรียวงศ์ สอดทรงสนับเพลา รายนุษย์
ภูษา เครือกานกระหนกครุฑ ทองผดต่างพื้น เขียวแดง
นางทรงภูษิตพื้นม่วง ลอยควงทองพรายลายแยง" (รามเกียรติ์ ร.1 น.2042)

— พระรามนุ่งผ้าสีเขียว พระลักษมณ์นุ่งผ้าสีคำ เช่น

"พระเชษฐาทรงผ้าโกสศ พันทองขวลิตเขียวขำ
พระอนุชาผ้าทิพย์พันคำ เชิงยกลายขำเครือวัลย์" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1571)

-- พระรามนงผ้าสีม่วง เช่น

"พระเชษฐาผ้าทิพย์พันม่วง ลอยดวงเป็นรูปไกรสร
พระอนุชาภษาเชิงมังกร ลายรูปกนิษฐพอนกราย" (รามเกียรติ์ ร.1 น.1585)

-- พระรามนงผ้าสีแดงชาด พระลักษณนงผ้าสีเขียวทอง เช่น

"สนับเพลาภษาสีสะอาด พระรามทรงสีชาดอันสกลไธ
พระลักษณทรงสีทองมืองอำไพ ฉลององค์เยี่ยมอุโรลายทอง" (รามเกียรติ์ ร.6 น.286)

-- นางจันทระนางผ้าสีเหลืองดอกจำปา หมผ้าสีม่วง เช่น

" เมื่อนั้น จันทระวาทิศรีไส
ครั้นทนางตางคืนกลับไป อรโศสระสรงคงคา
ลบไลชัคคีฉวีวรรณ ทรงสคนธป็นสคันชบปผา
ภษาทรงนงหยีสีจำปา สไบม่วงควงชบาเงินเงา" (อิเหนา ร.2 น.1159)

ในปัจจุบัน จันทระนางเขียวหมแดง เช่นเดียวกับชบชา และสีดา เพราะ "นงเขียวหมแดง" เป็นคู่สีที่ตกกำหนดให้ใช้กับตัว "นางเอก" ทั้งใน โขน ละครนอก ละครใน ละครชาตรี

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติย่อเขียน

นาย เนาวรัตน์ เทพศิริ เกิดวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2493 ที่อำเภอยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (มัณฑนศิลป์) สาขาวิชาการออกแบบ ตกแต่งภายใน คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา 2516 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อ พ.ศ.2537

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย